

ANTÍGONA HO TORNARIA A FER

SALVADOR OLIVA MARCH

Corria el s. V aC quan Atenes va inventar la democràcia («el poder en mans del poble»). La democràcia atenesa va suposar tota una revolució i un experiment d'èxit pel que fa a possibles maneres de com governar una *polis*. Per primera vegada, els ciutadans intervenien directament en la gestió dels afers públics, així com en l'aplicació d'unes lleis prèviament pactades per posar fre als abusos dels més forts. I junt amb la democràcia va aparèixer la tragèdia, que, partint del mite, convidava a reflexionar sobre les virtuts, però també sobre els límits i els defectes d'aquest sistema de govern. Així, el drama àtic, que de fet va començar representant-se al bell mig de l'àgora, plantejava un conflicte individual o col·lectiu sobre el qual els ciutadans podien debatre, i va esdevenir d'aquesta manera una veritable escola de pensament ètic. Per tant es pot ben afirmar que el teatre es va erigir des dels seus inicis en una espècie de consciència del poble i de la democràcia.

Amb la remor de les obres per la construcció del Partenó com a teló de fons, al teatre de Dionís s'hi estrenava l'*Antígona* de Sòfocles. En aquesta obra, la més política de les seves tragèdies, el dramaturg atenès explorava un dels fonaments del sistema democràtic: el de les lleis i la seva aplicació. Llei i justícia són una mateixa cosa? Pot el dret substituir l'ètica? Després de la mort d'Èdip a l'exili, les seves filles, Antígona i Ismene, tornen a Tebes. Els seus germans, Ètèocles i Polinices, maleïts prèviament pel seu pare, han acabat matant-se l'un a l'altre per obtenir el tron de la ciutat. Creont, regent i tiet de la infausta progènie, ha decretat per llei, sota càstig de pena de mort, que el cos de Polinices, que havia gosat atacar la seva pròpia pàtria, no sigui enterrat ni se li dediquin els rituals funeraris. Antígona decideix desobeir una llei que considera injusta perquè creu que, al marge de possibles culpabilitats, és un deure moral i prioritari donar digna sepultura a un germà. Creont aplicarà implacablement tot el pes d'una llei que acabarà provocant la mort d'Antígona, que de retruc desencadenarà tot un seguit de desgràcies que arrossegaran el mateix governant.

A l'episodi II es dona l'enfrontament dialèctic entre Antígona i Creont. Mentre ell argumenta que la llei de la ciutat s'ha de complir al peu de la lletra per més arbitrària que pugui semblar («aquell a qui la ciutat ha posat al capdavant ha d'ésser obeït en les coses justes i en les que no ho són»), ella, en

canvi, decideix desobeir les lleis escrites seguint un principi moral que valora molt per damunt de qualsevol llei humana («sagradament culpable de transgressió de la llei»), convençuda de la bondat i sentit del seu sacrifici («em sembla bell morir per aquesta acció»). Creont, que troba en la llei el parapet perfecte on s'empara el seu poder autoritari, acaba condemnant Antígona per sedició («aquesta sabia prou bé que cometia un acte de sedició quan transgredia les lleis establertes»). Per sedició! Us resulta familiar, oi? La desobediència d'Antígona —crec que tots hi podríem estar d'acord— no és un acte legal, però sí que és un acte legítim. I no hem de concebre la democràcia —ens està proposant Sòfocles— com un resultat inamovible, sinó com un procés dinàmic en el qual persones valentes i amb altura moral com Antígona són capaces de qüestionar les lleis vigents. De fet, la desobediència civil s'acaba convertint en el motor i el garant de la salut democràtica.

La tragèdia grega presenta una enorme capacitat de transcendir l'anècdota per convertir-se en categoria. Té la vigència del que anomenem «clàssic» i això fa que el debat que planteja l'*Antígona* de Sòfocles resulti d'una corprenedora actualitat. Ja el nostre Salvador Espriu, amb les seves dues versions, hi havia reconegut l'esquinçament de la societat espanyola en dos bàndols irreconciliables com a conseqüència de la Guerra Civil. El paral·lelisme, però, amb el tracte que rep el poble català per part del

postfeixisme espanyol, que utilitza la llei com una arma llencívola contra unes legítimes aspiracions de respecte i democràcia, resulta evident de totes totes. Quan la llei està al servei només del més fort i aquest n'acaba fent un ús pervers i partidista, perd automàticament el seu sentit original i atempta contra els principis bàsics de la justícia i la democràcia. Els romans, que havien delimitat acuradament la naturalesa i els límits de la llei, ens han llegat un grapat d'aforismes sobre els usos perversos que se'n poden derivar. Des de la llei que ja neix com una mesura injusta («*lex iniusta non est lex*»), passant per la seva aplicació inadequada o tergiversada («*summum ius, summa iniuria*») i arribant al punt en què l'ús de la força i la violència anul·la qualsevol garantia legal («*inter arma silent leges*»).

Imperi i democràcia, doncs, són principis antagònics. Quan un govern s'atrinxera en la llei davant de bona part del poble i se'n violen els drets, els recursos i les llibertats, el sotrac dels fonaments democràtics és demolidor. De fet, reivindicar una vertadera democràcia on el poble reclami veu i vot continua essent un acte de militància radical i revolucionari que el poder autoritari titllarà de sedició. Per més que s'ompli la boca de democràcia, el govern despòtic no proposa sinó que imposa, no governa sinó que sotmet. I, si davant la força repressora de l'estat, del rei i d'uns jutges parcials alguns ciutadans acoten el cap, potser és per debilitat, per por o per prudència,

però mai per convenciment. Així doncs, en aquest cas la llavor per a la insubmissió i la desobediència ja està sembrada. Perquè finalment, no en tingueu cap dubte, sempre acabarà apareixent alguna Antígona que, palplantada davant del Creont de torn i segura del valor ètic del seu gest, li etzibarà sense temença i sense embuts: «ho tornaria a fer!».

Dedicat als presos polítics catalans just el dia en què es va fer pública la sentència del procés.